

Pénzváltó Nikolett: A török Sz-400-as beszerzés háttere és problémái¹

Vezetői összefoglaló

- Törökország orosz gyártmányú Sz-400 Triumf légvédelmi rakétarendszer megvásárlásáról írt alá megállapodást Moszkvával 2017-ben.
- A török bejelentés az Egyesült Államok és egyes más NATO-tagállamok körében komoly biztonsági és interoperabilitási aggályokat vetett fel.
- A felek percepciói döntően eltérnek a kérdésben.
- A jelenlegi információink szerint az Sz-400-as fegyverrendszer leszállítása Törökországba 2019 júliusa és októbere között valósulhat meg.
- A török döntés várhatóan többretegű amerikai gazdasági és katonai szankciókat fog maga után vonni. A washingtoni adminisztráció, mely számára a döntés precedens értékkel is bír, egyértelművé tette, hogy az Sz-400-as beszerzést „vörös vonal”-nak tekinti.
- A tranzakció Törökország kizárásához vezethet az F-35-ös programból, melynek keretében Ankara előzetesen legalább száz repülőgép megvásárlását tervezte.
- Amennyiben a török és az amerikai félnek nem sikerül a kérdésben megegyeznie, annak messzire mutató következményei lesznek.
- Egy ilyen török döntés azt is jelezné, hogy Törökországban a rezsimbiztonsági megfontolások egyértelműen átvették az elsőbbséget a nyugati értelemben vett nemzetbiztonsági érdekekkel szemben.

Az orosz Sz-400-as légvédelmi rakétarendszer kérdése az alapvetően is feszült török-amerikai viszony egyik legakutabb eleme, kiemelt potenciális töréspontja. Elemzésünk a török Sz-400-as beszerzés hátterét vizsgálja, illetve felvázolja a folyamat jelenlegi állását. Kitér az amerikai és a török fél közötti fő vitás pontokra, valamint bemutatja a felek legfontosabb érveit és narratíváit a kérdésben.

A megegyezés mindkét oldalnak érdeke. Ahogy azonban fogy az idő, egyre nő az esélye annak, hogy a török és amerikai fél is egy olyan negatív spirál felé sodródik, amelybe belekerülni egyiküknek sem állt szándékában, következményeit tekintve pedig mindkettőjüknek fájni fog. Amennyiben a legrosszabb forgatókönyv valósul meg, vagyis nem sikerül megegyezni, Ankara pedig nem csak beszerzi, de hadrendbe is állítja az Sz-400-asokat, a washingtoni adminisztráció pedig válaszul szankciókat vezet be Törökországgal szemben, annak messzire mutató következményei lesznek.

Mit tudunk eddig a tervezett török Sz-400-as beszerzésről?

Az orosz gyártmányú Sz-400 Triumf (NATO-kód szerint SA-21 Growler) légvédelmi rakétarendszer² török beszerzésével kapcsolatos hírek először 2016. augusztus elején jelentek meg a sajtóban, Recep Tayyip Erdoğan török elnök szeptemberi útjával összefüggésben.³ Októberben Ankara hivatalosan is ajánlatot kért Moszkvától a légvédelmi rendszerre, majd 2017 februárjában a török védelmi miniszter bejelentette, hogy megszületett a döntés az Sz-400-as megvásárlásáról. 2017 májusára megállapodtak a

¹ Pénzváltó Nikolett (penzvalto.nikolett@uni-nke.hu) a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézetének kutatóasszisztense. Ez az írás/az írás alapjául szolgáló kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal 129243-as számú, "Hagyomány és rugalmasság Oroszország biztonság- és védelempolitikájában" című kutatási pályázatának támogatásával valósult meg.

² Az Sz-400-as rakétarendszer 400 kilométeres távolságig és 30 kilométeres magasságig képes repülőgépek, illetve ballisztikus rakéták, egyszerre akár 36 légi cél megsemmisítésére

³ Jelzésértékű, hogy Erdoğan első külföldi útja volt ez, alig néhány héttel a július 15-i törökországi puccskísérletet követően. Egyben ez volt az első török-orosz elnöki találkozó a 2015-ös "Szu-24-es incidens" (egy határsértő orosz támadó repülőgép török légierő általi lelövése) óta.

technikai részletekben. Erdoğan elnök 2017. szeptember 12-én jelentette be, hogy aláírták a szerződést, és sor került előleg fizetésére is. A megegyezés részét képező hitelmegállapodást 2017. december 29-én írták alá a felek, ezzel véglegesítették a szerződést.⁴

A török megrendelés egy Sz-400 Triumpf légvédelmi rakétakomplexumra (egy légvédelmi rakéta osztályt képező fegyverrendszerre) vonatkozott. Ez általában két üteget jelent, egyenként kilenc indítóegységgel, alapértelmezés szerint mintegy 72 rakétával. Opcionálisan szó van emellett egy második komplexum vásárlásáról is. A jelenlegi hírek szerint az Sz-400-as rendszer leszállítása Törökországba 2019 júliusában kezdődik, 2019 októberére pedig a tervek szerint be is fejeznék a telepítést. A tranzakció sajtóértesülések szerint 2,5 milliárd dollár értékű.⁵ A szerződés értékének 45%-át fizetik előlegként a törökök, 55%-át rubel alapú orosz hitelből finanszírozzák.⁶

A török bejelentés fogadtatása – biztonsági aggályok

Törökország döntését szövetségesei aggodalommal fogadták. Ankara válaszul jelezte, hogy az Sz-400-as rendszert nem tervezik integrálni a NATO integrált lég- és rakétavédelmi rendszerébe (NATINAMDS), hanem különálló (standalone) rendszerként fogják alkalmazni. Az integráció műszaki-technikai szempontból ugyan megoldható lenne, azonban az orosz stratégiai fegyverrendszer működése egy NATO-tagállam területén komoly biztonsági aggályokat vet fel.

Mivel az Sz-400-as rendszer kész állapotban (off-the-shelf) fog Törökországba érkezni, a szoftverekódok pedig nem részei a török–orosz megállapodásnak, így szakértők szerint nem lehet garantálni, hogy a leszállított rendszer elektronikusan nem kompromittált.⁷ Nem lehet kizárni, hogy potenciális „hátsó ajtókon” keresztül a rendszer kritikus műveleti adatokat gyűjthet és továbbíthat az orosz katonai hírszerzés felé.⁸ Kérdéses egyelőre az is, hogyan tudják megoldani a barát–ellenség azonosítást (IFF). A török cél, hogy a saját adatbázisuk kerüljön a rendszerbe, ehhez azonban az orosz fél közreműködésére van szükség.⁹ Kifogásként merült fel továbbá, hogy a telepítés és kezdeti működés során, a betanulási időszakban orosz szakértők fognak a törökök mellett dolgozni, török területen, mely idő alatt szintén számos érzékeny információhoz juthatnak. Ez utóbbira válaszul török részről felmerült az a javaslat, hogy Oroszországban képeznék a török kezelőszemélyzetet, ezzel elkerülve az orosz jelenlétet: 2019 májusában az első kiképzésre váró török katonai kontingens meg is érkezett az Oroszországi Föderációba.

A talán legkomolyabb ellenvetések az Sz-400-as rakétarendszer és az F-35-ös repülőgép együttes alkalmazása miatt merültek fel. Ennek során ugyanis az oroszok kritikus adatokhoz juthatnának a rendszer közvetlen közelében elrepülő ötödik generációs, alacsony felderíthetőségű (lopakodó technológiájú) repülőgépekről. Ha a NATINAMDS-hez nem is integrálják az Sz-400-ast, ugyanúgy komoly dilemma, hogy integrálhatják-e azt a török légierő információs rendszerébe (HvBS). Az F-35 és az Sz-400 ugyanazon C4I struktúrához való kapcsolása ugyanis szintén aggodalomra ad okot.¹⁰

⁴ Sitki EGELI: Making Sense of Turkey's Air and Missile Defense Merry-go-round, *All Azimuth*, 8. évf., 2019/1, pp. 1–23. p. 13.

⁵ Viszonyításképpen: a török védelmi költségvetés 2018-ban hozzávetőlegesen 21 milliárd dollár volt (2010-es árfolyamon számolva). [Defence Expenditure of NATO Countries \(2011–2018\)](#), [online], 2018. 07. Forrás: nato.int [2019. 02. 22.]

⁶ Tuvan GUMRUKCU, Ece TOKSABAY: [Turkey, Russia sign deal on supply of S-400 missiles](#), [online], 2017. 12. 29. Forrás: reuters.com [2019. 02. 22.]

⁷ EGELI: i. m., 20.

⁸ Can KASAPÖĞLU, Sinan ÜLGEN: [Is Turkey sleepwalking out of the Alliance? An assessment of the F-35 deliveries and the S-400 acquisition](#), [online], 2018. 08. Forrás: edam.org.tr [2019. 02. 22.]

⁹ A szövetségesek aggodalmát mindenképpen komolyan kell venni, ellenkező esetben előfordulhat, hogy a NATO-gépek egyszerűen nem fognak az ütegek közelébe repülni, nehogy véletlenül lelőjék őket, ami megkérdőjelezi többek között a kollektív védelem garantálhatóságát. Kublai HAN: [Turkey and the S-400 TRIUMF](#), [online], 2018. 10. 25. Forrás: monch.com [2019. 02. 22.]

¹⁰ KASAPÖĞLU, ÜLGEN: [Is Turkey sleepwalking out of the Alliance?](#), i. m., 7.

Az amerikai válasz – potenciális szankciók

Míg Jens Stoltenberg NATO-főtábornok igyekezett diplomatikus maradni a kérdésben, és mindössze „kihívás”-nak (challenge) nevezte Ankara döntését,¹¹ az Egyesült Államok nyíltan elítélte azt. A török Sz-400-as beszerzés amerikai szankciókat vonhat maga után.¹²

A Donald Trump elnök által 2017 augusztusában aláírt CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act) értelmében ugyanis széleskörű (elsősorban pénzügyi) szankciókra számíthatnak mindazok, akik jelentős tranzakciót bonyolítanak le az orosz védelmi szektorral. Az elnök egyedi esetben ugyan átmeneti mentességet adhat a CAATSA alól, amennyiben az alapvető amerikai nemzetbiztonsági érdekek megkívánják, jelenleg azonban nincs amerikai részről erre mutató egyértelmű szándék. A CAATSA alkalmazása más fontos amerikai szövetségesek vonatkozásában is komoly kérdéseket vet fel. India szintén megállapodott Sz-400-as rendszerek vásárlásáról Oroszországgal; a szállítás megkezdését 2020 októberétől várják.¹³ Szaúd-Arábia és Katar is tárgyal az orosz fegyverrendszer beszerzéséről. Törökország, mint NATO tagállam esetében a beszerzés magától értetődően kritikusabb megítélés alá esik. Ez azonban nem változtat azon, hogy a törökökkel kapcsolatos döntés precedens értékű lehet.

Az amerikai Szenátus kérésére a Pentagon által elkészített, és 2018 novemberében a Kongresszus elé terjesztett jelentés rövid nyilvános összefoglalója¹⁴ szerint az amerikai szankciók a fentiek mellett több területen érinthetik a török–amerikai védelmi együttműködést is. A jelentés nevesíti az F-16-os repülőgépeket (Törökországnak mintegy 240 F-16-osa van, amelyek központi szerepet töltenek be a török légierőben), a CH-47 Chinook helikoptereket (melyekből a törökök még négynek a leszállítására várnak), valamint a T-70 Black Hawk helikoptereket. Utóbbit illetően Törökország 2016 júniusában 3,5 milliárd dolláros, közös gyártást is magába foglaló szerződést írt alá a Sikorskyval. A tíz éves program első fázisban 109 darab T-70 Black Hawk helikopter beszerzését tervezik a törökök.¹⁵

Kizárás az F-35-ös programból?

Az Sz-400-as beszerzés további komoly következménye, hogy Törökország kizárásához vezethet az F-35-ös programból.¹⁶ Törökország a nyolc partnerállam egyikeként a kezdetektől, 1999 óta részt vesz az ötödik generációs F-35 Lightning II vadászgépek fejlesztésében és gyártásában. Az elmúlt évek során tíz török vállalat vett részt a folyamatban. Ankara 2002 óta 1,25 milliárd dollárt fektetett a programba. 2018. december 16-án Erdoğan bejelentette, hogy az eredetileg tervezett 100 darab F-35A mellé további 20 darab F-35B repülőgép beszerzését tervezik, utóbbiakat a török haditengerészet számára.¹⁷ Az első török F-35-ös repülőgépet 2018 júniusában

¹¹ Turkey's S-400 purchase 'national decision': NATO chief, [online], 2018. 09. 15. Forrás: hurriyetaidailynews.com [2019. 02. 22.]

¹² A török–amerikai viszony az utóbbi években egyébként is elég feszült. Ennek okairól bővebben lásd EGERESI Zoltán: [Konfliktusok az amerikai–török kapcsolatokban](#), [online], 2018. 02. 12. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2019. 02. 22.]

¹³ Ashley J. TELLIS: [How Can U.S.-India Relations Survive the S-400 Deal?](#), [online], 2018. 08. 29. Forrás: carnegieendowment.org [2019. 02. 22.]

¹⁴ FY19 NDAA Sec 1282 Report. Status of the U.S. Relationship with the Republic of Turkey. Unclassified Executive Summary, [online], 2018. 11. 26. Forrás: fas.org [2019. 02. 22.]

¹⁵ Burak Ege BEKDİL: [Sikorsky, TAI sign \\$270 million cooperation deal](#), [online], 2017. 02. 28. Forrás: defenseneews.com [2019. 02. 22.]

¹⁶ Az amerikai Kongresszusnak nincs joga arra, hogy egyoldalúan blokkolja Ankara részvételét az F-35-ös programban, szemben a szokásos külföldi katonai értékesítési eljárással, mivel a partnerországoknak történő értékesítés az F-35-ös konzorciumon keresztül történik, nem az USA kormányától. A Kongresszus ezért közvetetten próbálja megakadályozni a tranzakciót. Lara SELIGMAN, Robbie GRAMER: [Fighter Sale to Turkey Could Pit Trump Against Congress](#), [online], 2018. 06. 22. Forrás: foreignpolicy.com [2019. 02. 22.]

¹⁷ Can KASAPOĞLU, Sinan ÜLGEN: [Strategic Weapon Systems in the Turkey-Russia-US Triangle](#), [online], 2019. 01. Forrás: edam.org.tr [2019. 02. 22.], p. 2.

adták át a törököknek, amin 2018. augusztus 28-án megkezdhette kiképzését az első török pilóta Arizonában. Az első F-35-ösnek a tervek szerint 2019 novemberében kellene török földre érkeznie.

A hivatkozott 2018. novemberi Pentagon jelentés aláhúzta azt is, hogy szükséges alternatívát ajánlani Törökországnak az Sz-400-as rendszerrel szemben. Ennek mentén 2018. december 19-én az amerikai Védelmi Biztonsági Együttműködési Ügynökség (US DSCA) értesítette a Kongresszust a potenciális Patriot-eladásról Törökországnak. A törvényhozás nem emelt vétót. Az új amerikai ajánlat a Patriot GEM-T és PAC-3 MSE változatát tartalmazza.¹⁸ Washington sajtóhírek szerint 2019. február 15-ös informális határidőt szabott Ankarának a döntésre. A törökök a hírek szerint visszautasították az amerikai ajánlatot, mert az nem felel meg két követelménynek: a hitelnyújtást, valamint a közös gyártást illetően. Török nyilatkozatok alapján Ankara szívesen haladna előre párhuzamosan a Patriot és az Sz-400 együttes beszerzésével, amerikai oldalon azonban követelményként jelenik meg az Sz-400-as tranzakció feladása.¹⁹

Washington az első konkrét lépést az F-35-ös szállítás felfüggesztésére 2019. április 1-jén, egy nappal a törökországi helyhatósági választások lezajlását követően tette meg. A Pentagon ekkor bejelentette az F-35-öskhöz kapcsolódó, a repülőgépek érkezésének előkészítésében szerepet játszó eszközök szállításának felfüggesztését, valamint figyelmeztetett, hogy veszélybe kerülhet a török részvétel a repülőgép gyártásában is. Az ellátási lánc rugalmasabbá tétele érdekében megkezdtek a szükséges lépéseket az érintett alkatrészek másodlagos beszerzési forrásainak biztosítására. A gyártó Lockheed Martin adatai alapján a török vállalatokkal kötött szerződések értéke az F-35-ös egyes részeinek építésére elérheti a 12 milliárd dollárt; ez is veszélybe kerülhet tehát Ankara számára.²⁰ (Mindez azonban szinte „elenyésző” ahhoz a több, mint 428 milliárd dollárhoz képest, amit az Egyesült Államok eddig az F-35-ös programra, a világ egyik legdrágább fegyverprogramjára fordított.)

A következő jelentős állomás Patrick Shanahan ügyvezető amerikai védelmi miniszternek a török védelmi miniszterhez intézett levele volt 2019. június 6-án, melyben többek között az áll, hogy felfüggesztik a török F-35-ös pilóták képzését. Ez jelen állás szerint 20 pilótát érint, akik júniusban kezdték volna meg a kiképzésüket (illetve további 14-en a július és november közötti időszakban). A török pilótáknak a felszólítás értelmében július 31-ig el kell hagyniuk az Egyesült Államokat. Ugyanez vonatkozik a Floridában kiképzését folytató török kezelőszemélyzetre és a washingtoni F-35 projektirodán dolgozó török munkatársakra. Shanahan megismételte, hogy Ankarának választania kell az Sz-400-as és az F-35-ös között.²¹

Előzmények – a török nagy hatótávolságú légvédelmi programról

A török védelmi ipar az elmúlt években jelentős mértékben fellendült.²² Törökország a fejlesztéseken keresztül a hadiipar lehető legtöbb területén önellátásra törekszik. Ezt a célt szolgálják az önálló török projektek, illetve ezért törekednek a lehető legtöbb olyan együttműködési megállapodás aláírására, ami közös gyártást, illetve tudás- és technológia-transzfert tartalmaz.

A török nagy hatótávolságú légvédelmi program jelenleg három szálon fut:

1. Saját gyártás

2013 decemberében a legnagyobb török védelmi vállalat, az Aselsan bejelentette, hogy készen áll nagy hatótávolságú légvédelmi rendszer fejlesztésére. A török Hadiipari Államtitkárság (Savunma Sanayii Müsteşarlığı

¹⁸ Can KASAPÖĞLU, Sinan ÜLGEN: [Strategic Weapon Systems in the Turkey-Russia-US Triangle](#), i. m., 2-4.

¹⁹ Sevil ERKUŞ: [Turkey sticks to S-400 deal despite US pressure](#), [online], 2019. 02. 21. Forrás: hurriyetdailynews.com [2019. 02. 22.]

²⁰ Fergus KELLY: [US suspends F-35 deliveries to Turkey over S-400 purchase from Russia](#), [online], 2019. 04. 02. Forrás: thedefensepost.com [2019. 04. 12.]

²¹ Valerie INSINNA: [Turkish suppliers to be eliminated from F-35 program in 2020](#), [online], 2019. 06. 07. Forrás: defensenews.com [2019. 06. 17.]

²² Ma a Törökország által alkalmazott haditechnikai eszközök 65%-a hazai előállításból származik. A kétezres évek elején ez az arány még csak 20% volt. [Turkey's homegrown defense industry receives booming overseas demand](#), [online], 2019. 01. 13. Forrás: dailysabah.com [2019. 02. 22.]

– SSM)²³ 2018 januárjában írta alá a céggel a vonatkozó szerződést a Hisar–U névre keresztelt rendszer fejlesztéséről, melynek első tesztjeit 2021-re tervezik.²⁴

2. Közös gyártás

A francia–olasz Eurosam konzorcium az elmúlt években folyamatosan egyeztetett a lehetséges török partnerekkel a SAMP/T rendszer egy új generációjának közös fejlesztését és gyártását magában foglaló projektről. 2017 júliusában végül megszületett a felek között a keretszerződés, novemberben pedig szándéknyilatkozatot írtak alá a közös munkáról. Az új rendszer fejlesztésével a következő évtized közepére terveznek elkészülni.²⁵

3. Külföldi beszerzés

A török nagy hatótávolságú lég- és rakétavédelmi rendszer (Turkey's Long-Range Air and Missile Defense System – T-LORAMIDS) program 2009-ben indult egy tenderrel. Egy 2006-os megvalósíthatósági tanulmányra építve ekkor még az volt a török álláspont, hogy Törökország egyelőre nem képes ilyen magas technológiát gyártani, azt külföldről kell beszerezni. A pályázat győztese egy kínai vállalat (China Precision Machinery Import-Export Corporation – CPMIEC) ajánlata, az FD–2000 rendszer lett. Az akkori döntés során kizárólag technikai szempontokat vettek figyelembe; illetve sokat nyomott a latban, hogy a kínai rendszer egymilliárd dollárral volt olcsóbb a második helyre rangsorolt Eurosam ajánlatnál. A versenypályázat harmadik helyezettje az amerikai Patriot, negyedik az orosz Sz–300 ajánlat lett. A stratégiai, politikai és jogi következményekkel azonban úgy tűnik, 2011-ben nem számoltak a török a döntéshozók. A NATO részéről interoperabilitási és integrációs aggályok merültek fel. A tárgyalások során emellett a törökök nem tudtak megegyezni a kínai féllel a technológia-transzfer mértékében és tartalmában sem. 2015 novemberében így végül Ankara bejelentette, hogy törli a pályázatot annak eredményével együtt.²⁶

A 2016-os török bejelentés az orosz Sz–400-as légvédelmi rendszer megvásárlásáról ilyen módon, kizárólag az előzmények fényében is váratlan volt. Egyrészt a 2009-ben kiírt tenderen az orosz Sz–300-as ajánlat (első-sorban magas ára miatt) utolsóként végzett, és a törökök később sem mutatkoztak nyitottnak az oroszokkal való együttműködésre e területen.²⁷ Másrészt az orosz rendszer választásakor pontosan ugyanazok a problémák merültek/merülnek fel török részről, mint korábban a kínai esetben: a választott rendszer nem integrálható a NATO-ba, Törökország a döntése miatt amerikai szankciókkal néz szembe – a nyertes kínai cég amerikai szankciós listán szerepelt –, és úgy tűnik, nincs egyik megállapodás esetében sem technológia-transzfer, ami Ankara számára pedig az egyik elsődlegesen hangoztatott prioritás.

Mi állhat a török döntés mögött?

Kezdjük azzal, mi *nem* indokolja a török döntést. A török politikai retorikában megjelent érvek (kedvezményes ár, technológia-transzfer) alátámasztottsága ugyanis erősen megkérdőjelezhető. A 2011-ben, az első tenderre beérkező ajánlatokkal összevetve a jelenlegi orosz ajánlat – egy ütegre vetítve – drágább, mint az akkor elvetett kínai, illetve Eurosam ajánlatok. Jelenlegi információink szerint a szerződés nem foglal magában sem közös gyártást, sem pedig technológia-transzfert. A törökök ugyan hangot adtak reményeiknek az Sz–400 és az Sz–500 rendszerek későbbi közös gyártását illetően, egyelőre azonban nem sok konkrétumról beszélhetünk.²⁸ Dmitrij Peszkov orosz elnöki szóvivő először 2019. április 11-én vetette fel nyilvánosan, hogy az Sz–400-as bizonyos elemeinek – ha nem is a teljes fegyverrendszernek – a törökországi gyártására lehetőség nyílhat a jövőben.²⁹ Később már azt olvashattuk, megegyeztek, az Sz–400-as gyártás korlátozott lokalizációjáról. Ez

²³ 2018. júliustól az elnökség alá rendelték, új neve: Hadiipari Elnökség (Savunma Sanayii Başkanlığı – SSB).

²⁴ EGELI: i. m., 10.

²⁵ EGELI: i. m., 11.

²⁶ EGELI: i. m., 4–10.

²⁷ Uo.

²⁸ EGELI: i. m., 14–16.

²⁹ [Russia: Turkey can produce components of S-400](#), [online], 2019. 04. 11. Forrás: hurriyetdailynews.com [2019. 04. 12.]

azonban várhatóan olyan eszközök törökországi gyártását fogja jelenteni, mint teherautók, emelődaruk, kommunikációs eszközök, és nem a szenzitív technológiák megosztását.³⁰

Az Sz-400-as rendszer – a török retorikában aláhúzott, és általunk sem megkérdőjelezett rendkívüli képességei ellenére – a török hadművelleti igényeket sem képes teljes mértékben kielégíteni, mindenképp az integráció hiánya miatt. Ballisztikus rakéták ellen például az önmagában álló Sz-400-as rendszer alkalmazhatósága erősen korlátozott. Ehhez ugyanis olyan integrált rendszerekre lenne szükség (szenzorok, radarok többbrétegű, hálózatosan kialakított szerkezetére), melyek az indítás pillanatától nyomon tudják követni valós időben a kilőtt rakétát.³¹

A negyedik, gyakran hangoztatott török érv, hogy nyugati partnereik nem voltak nyitottak az együttműködésre, ezért kellett másfelé fordulniuk. Ez részben igaz. Az amerikaiak jelentősen elkéstek a 2018. végi ajánlatot. A szigorú amerikai exportszabályozás hatékonysága általánosságban is kérdéseket vet fel.³² A törökök számára emellett a történelmi tapasztalatok is azt mutatták, célszerű csökkenteni az egyoldalú függést és diverzifikálni a beszerzéseket. Az amerikai törvényhozás ugyanis lényegében bármikor képes lehet megakasztani fegyverek exportját, akár utólagos politikai kritériumok szabásán keresztül, többnyire törökországi emberi jogszétsékre hivatkozva.³³ Ebből a szempontból amerikai részről megkérdőjelezhető döntés volt 2018 folyamán Andrew Brunson, a Törökországban a puccskísérletet követően őrizetbe vett amerikai tiszteletes szabadon bocsátásának kérdését összekapcsolni az F-35-ös kérdéssel, vagyis a vadászgépek leszállítását politikai kritériumokhoz kötni, ezzel mintegy megerősítve a fenti török percepciót.³⁴

A törökök politikai motivációt látnak az amerikai szankciós fenyegetés mögött, amit erősít, hogy mindeddig nem kaptak pozitív választ arra a számos alkalommal felvetett javaslatra, hogy hozzanak létre egy technikai vizsgálóbizottságot a NATO ernyője alatt, ami megvizsgálná az Sz-400-assal kapcsolatos kockázatokat.³⁵

Mi szól mégis a török döntés mellett? Az egyik vezető törökországi biztonságpolitikai kutatóintézet, az EDAM két kutatója, Can Kasapoğlu és Sinan Ülgen szerint az Sz-400-as választása mellett szól a rövid szállítási idő. A török lépésre katonai szempontból egy sürgős igényeket kielégítő, hézgapótló intézkedésként tekinthetünk. A 2016-os puccskísérletet követően a török légierő soraiból mintegy 300–350 pilótát távolítottak el a puccskísérletben való részvétel vádjával, aminek következtében a pilóta–repülőgép arány – becslések szerint – 0,8:1-re csökkent. A török légvédelem tradicionálisan F-16-osokon alapul. Mivel a pilóták képzése idő- és pénzigényes folyamat, erre a hiányra kellett gyorsan reagálnia a döntéshozóknak.³⁶

Kérdésként merül fel, hogy amennyiben ez a helyzet, nem lehetett volna-e a képességhiányt átmenetileg NATO ütegekkel pótolni? Törökország a szíriai eseményekre tekintettel, 2012-ben a 4. cikkely szerinti konzultációt kezdeményezett a NATO-ban, melynek eredményeként a Szövetség döntött a török légvédelmi képességek megerősítéséről. 2013 folyamán holland, német és amerikai Patriot-ütegek érkeztek Törökországba, majd kerültek 2015-2016 folyamán kivonásra. A holland ütegeket 2015 januárjában spanyol Patriotok, a németeket 2016 júniusában az olasz SAMP/T rendszer váltotta. A spanyol mandátumot legutóbb 2019 júniusában hosszabbították meg újabb fél évvel. Ez egyik oldalról pozitív üzenet a törököknek, mely mutatja a NATO partnerek

³⁰ Anton MARDASOV: [Can Russian, Turkish military-technical cooperation go beyond S-400 production?](#), [online], 2019. 05. 25. Forrás: al-monitor.com [2019. 06. 17.]

³¹ KASAPOĞLU, ÜLGEN: *Is Turkey sleepwalking out of the Alliance?*, i. m.

³² Kubra CHOCHAN: [US: Export controls may have led Turkey to buy S-400](#), [online], 2018. 05. 03. Forrás: aa.com.tr [2019. 02. 22.]

³³ Lásd például a kilencvenes években a Kurdisztáni Munkáspárt (PKK) ellen folytatott törökországi harcokkal összefüggésben bevezetett nyugati fegyverembargókat a Törökországnak juttatott fegyverszállításokra. Törökország minden bizonnyal nem felejtette el az 1975–1978 közötti amerikai fegyverembargót sem, vagy például a szövetségesek részéről török kérésre Törökországba telepített Patriotok körüli nehézségeket sem. Minderről bővebben lásd: PÉNZVÁLTÓ Nikolett: [Törökország és a NATO viszonya 1991-től napjainkig](#), [online], 2018. 11. 07. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2019. 02. 22.]

³⁴ Patricia ZENGERLE: [U.S. Senate defense bill would bar Turkey from buying F-35 jets](#), [online], 2018. 05. 24. Forrás: reuters.com [2019. 02. 22.]

³⁵ [S-400 technical committee still on table: Presidential spokesperson](#), [online], 2019. 04. 17. Forrás: hurriyetdailynews.com [2019. 06. 17.]

³⁶ KASAPOĞLU, ÜLGEN: *Is Turkey sleepwalking out of the Alliance?*, i. m.

szolidaritását és együttműködési hajlandóságát. A másik oldalról ugyanakkor az amerikai Patriot ütegek 2015. októberi kivonása és annak körülményei negatív tapasztalatként maradtak meg Ankarában. A washingtoni adminisztráció nem látta szükségesnek az amerikai mandátum meghosszabbítását, noha a török fenyegetéscélok a szíriai eseményeket illetően nem változtak. Ráadásul a kivonás döntésének bejelentésére röviddel azt követően került sor, hogy Törökország – hosszú amerikai lobbizást követően – hozzájárult az Incirlik légbázis amerikai használatához a szíriai műveleteket illetően. A *New York Times* információi szerint az amerikaiak attól tartottak, hogy a Patriot ütegek tervezett kivonásának kitudódása török részről elutasító válaszhoz vezetne a légbázis használatát illetően, így Washington egészen addig halogatta a Patriot ütegek – már korábban eldöntött – kivonásának bejelentését, míg meg nem született a pozitív török döntés.³⁷

A képességihiány gyors orvoslásán túlmenően a sürgősség mellett szólhatnak a szomszédos szíriai események is. A rendezés közeledtével Ankarának lépnie kell, ha érvényt akar szerezni érdekeinek, melynek fő eleme a szíriai kurdok visszaszorítása. Ezt jelenleg egy, a török–szíriai határ mentén, Észak-Szíriában kialakított „biztonsági övezeten” keresztül képzelik el megvalósítani, melynek biztosítására egy újabb közvetlen török szárazföldi katonai beavatkozás lehetősége is felmerült.

Az Sz-400-as rendszer alkalmas lehet arra, hogy légi fölényt biztosítson Törökország számára geostratégiai szempontból fontos területek fölött,³⁸ mégpedig anélkül, hogy oda török repülőgépeknek be kelljen hatolniuk. Emellett beszerzési forrása és az integráltság hiánya miatt olyan célok végrehajtására is alkalmas lehet, melyek – elsősorban Törökország és a Nyugat esetenként rendkívül eltérő fenyegetéscélok miatt – nem egyeznek a nyugati szövetségesek érdekeivel. Egyelőre nem tudni, hol tervezik a törökök telepíteni a rendszert. Lehetőségként felmerült, hogy:

(1) a 2016-os puccskísérletre tekintettel – melynek során a puccsban részt vevő (ráadásul egyes vélemények szerint a Nyugat által támogatott)³⁹ katonák légitámadásokat is végrehajtottak – a főváros mellett helyeznék el,⁴⁰ vagyis alapvetően rezsimbiztonsági célokat szolgálna;

(2) Szíriában tervezik vele érvényesíteni a régóta propagált biztonsági övezetet, vagyis hivatalos török terminológia szerint a terrorizmus (értsd Kurdisztáni Munkáspárt, vagy ismertebb nevén PKK) elleni harc részeként alkalmaznák őket;⁴¹

(3) vagy éppen a görög/ciprusi–török konfliktusban szeretnék a jövőben felhasználni (ahol az elmúlt hónapokban ugyancsak kiéleződtek a feszültségek a mélytengeri kőolaj- és földgázmezők körül),⁴² ahol külön előnyt is jelenthet az integrálatlanság, a szövetséges Görögországra tekintettel.⁴³

A nagy láthatóságú politikai döntés emellett bizonyára erős üzenetet szándékozik küldeni a Nyugatnak is. Ankara javítani szeretné jövőbeli érdekérvényesítési pozícióit, és egy jobb ajánlatot, különféle engedményeket kívánhat kiharcolni nyugati partnereitől azáltal, hogy demonstrálja, Törökország számára más lehetőségek is

³⁷ Eric SCHMITT: [After Delicate Negotiations, U.S. Says It Will Pull Patriot Missiles From Turkey](#), [online], 2015. 08. 17. Forrás: nytimes.com [2019. 02. 22.]

³⁸ Can KASAPÖĞLU: [Turkey's S-400 Dilemma](#), [online], 2017. 07. Forrás: edam.org.tr [2019. 02. 22.]

³⁹ A török sajtóban és közvéleményben többek látják a CIA szerepét a puccs mögött, de hivatalosan is vádoltak meg amerikaiakat, például John F. Campbell tábornokot, az afganisztáni ISAF-misszió korábbi parancsnokát, Henri Barkeyt, a Wilson Center közlekedési programjának igazgatóját és Graham Fuller egykori CIA-ügynököt valamint a Rand korábbi kutatóját a puccskísérlet megszervezésével, illetve az Incirlik légbázison szolgáló amerikai katonákat a részvétellel.

⁴⁰ HAN: i. m.

⁴¹ Serdar TURGUT: [F-35 meselesini bir de benden dinleyin](#), [online], 2019. 04. 04. Forrás: haberturk.com [2019. 06. 17.]

⁴² Diego CUPOLO: [Greek Cyprus calls for arrest of Turkish drilling crew](#), [online], 2019. 06. 12. Forrás: al-monitor.com [2019. 06. 17.]

⁴³ Sebastien ROBLIN: [America's Big Fear: Turkey Mixing F-35s and Russia's S-400 Air Defense System](#), [online], 2018. 07. 07. Forrás: nationalinterest.org [2019. 02. 22.]

rendelkezésre állnak. Ebből a szempontból a török döntésre az Egyesült Államok befolyását ellensúlyozó, úgynevezett puha kiegyensúlyozó (soft balancing) lépésként tekinthetünk, amelynek egyik eszköze a törökök által jelen helyzetben alkalmazott stratégiai együtt-nem-működés (non-cooperation).⁴⁴

Hogyan tovább?

A török elnök számos alkalommal kijelentette, hogy az Sz-400-as egy „megkötött üzlet”, amitől nem fognak visszalépni. Az ütegek ezzel együtt még nem érkeztek meg Törökországba, vagyis elméletben van még idő valamilyen kompromisszum megtalálására. Megoldást célzó javaslatok vannak az asztalon. Az Egyesült Államok például felvetette Ankarának, hogy ha meg is veszik, ne állítsák hadrendbe a fegyverrendszert, ezt a törökök azonban elutasították.⁴⁵ A *Bloomberg* értesülései szerint az a javaslat is felmerült,⁴⁶ hogy amerikai mérnökök átvizsgálják az érkező Sz-400-asokat, a *Sputnik* híre szerint azonban a török védelmi miniszter visszautasította a feltételezést, ami egyébként ellentétes lenne a török–oroszmegállapodás szövegével.⁴⁷ Az is megjelent a sajtóban, hogy esetleg egy harmadik országba (Azerbajdzsánba vagy Katarba) szállítanák az érkező ütegeket,⁴⁸ hasonlóan az 1997-es ciprusi forgatókönyvhöz.⁴⁹

Tény, hogy politikai szempontból nem egyszerű kihátrálnia a török vezetésnek az oroszokkal kötött megállapodásból. Annál is inkább, mivel hosszú hónapok óta szinte nem telik el nap úgy, hogy török hírportálok ne jelenjen meg egy-egy cikk az Sz-400-as kérdéssel. A szakértők többségükben mégis azt javasolják Ankarának, hogy hátráljon ki az Sz-400-as projektből. Az összköltségeket és hasznokat mérlegelve egyértelműen jobban megérné az amerikai ajánlat és a teljes körűen kihasználható F-35-ös flotta, mint egy különálló (nem integrálható) Sz-400-as rendszer, ami egyben zsákutca lenne minden további integrált lég- és rakétavédelmi kezdeményezés szempontjából is.⁵⁰ A június 23-i megismételt isztambuli főpolgármester-választást követően talán kisebb politikai téttel meglephető egy ilyen döntés, tekintettel arra, hogy 2023-ig – a jelenlegi menetrend szerint – nem tartanak újabb választásokat Törökországban.

A háttérben zajló folyamatokra nincs rálátásunk, azonban az valószínűsíthető, hogy az Sz-400-as kérdés egy tágabb, elsősorban török–amerikai játszma része is egyben. A számos bilaterális vitás kérdést érintő alkufolyamat kimenetelét sok tényező befolyásolhatta és befolyásolhatja. Törökország kezdetben valószínűleg alkupozícióját is próbálta növelni Washingtonnal szemben (és végül kaptak is egy, a korábbinál kedvezőbb Patriot ajánlatot). A nyomásgyakorlás azonban Moszkva–Ankara viszonylatban is működik: a tranzakcióból való török kihátrálás következményeként például az oroszok kilátásba helyezhetik azt, hogy nem fogják vissza a szíriai rezsim offenzíváját Idlibben.⁵¹ Moszkvának rendkívül kényelmes a jelenlegi helyzet, amelyben minimális ráfordítással sikerül(he)t „éket ütni” a NATO kohéziójába.

Az amerikai adminisztráció különböző tagjai számos alkalommal egyértelművé tették álláspontjukat a kérdésben: az Sz-400-as beszerzést „vörös vonal”-nak tekintik. Egy meghatározó szereplő azonban továbbra sem

⁴⁴ Judith KELLEY: Strategic Non-cooperation as Soft Balancing: Why Iraq was not Just about Iraq, *International Politics*, 42. évf., 2005/2, pp. 153–173.

⁴⁵ Serkan DEMIRTAŞ: Don't use S-400s even if you buy them, US tells Turkey, [online], 2018. 06. 07. Forrás: hurriyetaidailynews.com [2019. 02. 22.]

⁴⁶ Anthony CAPACCIO, Nick WADHAMS: U.S. Backs Patriot Missile Sale to Turkey in Breakthrough, [online], 2018. 12. 18. Forrás: bloomberg.com [2019. 02. 22.]

⁴⁷ Turkey Never Suggested US Technicians Should Study S-400 – Defense Minister, [online], 2018. 12. 25. Forrás: sputniknews.com [2019. 02. 22.]

⁴⁸ Ragip SOYLU: Turkey mulling options to resolve 'unprecedented' S-400 crisis with US, [online], 2019. 04. 18. Forrás: middleeasteye.net [2019. 06. 17.]

⁴⁹ 1997-ben a Ciprusi Köztársaság bejelentette, hogy Sz-300-as légvédelmi rakétarendszert szándékozik vásárolni, Ankara pedig válaszul azzal fenyegette meg a ciprusi kormányt, hogy az újonnan vásárolt rakétákat megérkezésük pillanatában megsemmisíti. Hatóság nemzetközi nyomással és a rakéták Krétára szállításával sikerült végül a helyzetet rendezni.

⁵⁰ KASAPOĞLU, ÜLGEN: Is Turkey sleepwalking out of the Alliance?, i. m., 26.

⁵¹ Karol WASILEWSKI: The Turkey-U.S. Dispute over Use of Russian S-400 System, 2019. 06. 13. *PISM Bulletin*, No. 80 (1326).

foglalt egyértelműen állást az ügyben: őt pedig Donald Trumpnak hívják. Többen gondolják úgy, hogy Erdoğan talán Trump közbelépésében bízik. A török külügyminiszter Mevlüt Çavuşoğlu például május elején azt nyilatkozta, Trump egy telefonbeszélgetés alkalmával elismerte Erdoğannak, hogy hiba volt, hogy az Egyesült Államok a múltban nem adott el Patriotokat Törökországnak, és megérti, amiért az oroszoktól vesznek fegyvert; valamint mindent megtesz, hogy megoldja a jelenlegi konfliktust. Berat Albayrak török pénzügyminiszter, egyben Erdoğan veje, áprilisban találkozott Trumppal, amit követően úgy fogalmazott, „pozitív megértést” tapasztalt az amerikai elnök részéről a kérdésben.⁵² Június 28-29-én Japánban a G-20 csúcson találkozik majd a török és az amerikai elnök, ahol a várakozások szerint az Sz-400-as kérdés is napirenden lesz majd.⁵³

A helyzet iróniája, hogy a feleknek stratégiai szempontból kiemelten szükségük van egymásra, így lényegében egyiknek sincs más reális választása, mint közös nevezőre jutni. Ez a megfontolás remélhetőleg kezelhető keretek között tartja ezt a konfliktust is. Egyre nő ugyanakkor az esélye annak, hogy a felek egy olyan negatív spirál felé sodródnak, amibe belekerülni egyik oldalnak sem állt szándékában, következményeit tekintve pedig mindkét oldalnak fájni fog. Amennyiben a legrosszabb forgatókönyv valósul meg, vagyis nem sikerül megegyezni, és Ankara nem csak beszerzi, de hadrendbe is állítja az Sz-400-asokat, Washington pedig válaszul szankciókat vezet be Törökországgal szemben, annak messzire mutató következményei lesznek. Egy ilyen – előre láthatóan súlyos politikai, gazdasági és katonai következményekkel járó – török döntés egyebek mellett azt is jelezné, hogy Törökországban a rezsimbiztonsági megfontolások egyértelműen átvették az elsőbbséget a nyugati értelemben vett nemzetbiztonsági érdekekkel szemben.

⁵² Semih IDIZ: [Is Erdoğan's trust in Trump in the S-400/F-35 standoff misplaced?](#), [online], 2019. 05. 09. Forrás: al-monitor.com [2019. 06. 17.]

⁵³ Azt, hogy Trump szava ezen felül is mennyire érzékenyen érintheti Törökországot, jól példázza a fentebb már említett Andrew Brunson és a török líra esete. Az amerikai diplomácia hónapokig sikertelenül próbálta elérni Brunson szabadon bocsátását. 2018 július végén az amerikai elnök Twitter-üzenetben komoly szankciókkal fenyegette meg Törökországot, amennyiben nem engedik szabadon a lelkész. A török líra válaszul azonnal 4,5%-ot esett a dollárral szemben. Jarrett BLANC: [Could the United States Crush Turkey's Economy?](#), [online], 2019. 01. 15. Forrás: carnegieendowment.org [2019. 06. 17.]

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a kutatóintézet munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Szerkesztés és tördelés:
Csiki Varga Tamás, Tálás Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

2019 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012–2019: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)
2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)
2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)
2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Pénzváltó Nikolett, 2019

© NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2019